

Zmiany w edukacji – próba bilansu dwóch dekad 1989-2009

I. Matryca Brameld: typologia zachowań w sytuacji gwałtownej zmiany kulturowej

A. Pięć sposobów odmowy udziału w zmianie

- zadowolenie z siebie (idziemy tak dalej, było dobrze);
- negacja (nie, bo nie);
- sceptycyzm (wątpię w to, co dotychczas, ale nie wierzę w to, co nowe);
- agnostycyzm (i stare, i nowe mają swoje za i przeciw, pozostaną neutralny);
- eklektyzm (różne elementy starego i nowego współistnieją, ale nie stapiają się w harmonijny zbiór przekonań, nie prowadzą do jednolitej linii działań).

B. Cztery typy zachowań aktywnych

- transmisja (kontynuacja bez istotnych zmian);
- modernizacja (umiarkowane ulepszanie i modyfikacja);
- restauracja (powrót do dawnego, sprawdzonego wzorca);
- transformacja (zupełnie nowy wzorzec, dotychczas nieznan).

C. Cztery wzory zachowań edukacyjnych według stopnia nowości

- restauracja ----- perenializm
- transmisja ----- esencjalizm
- modernizacja ----- progresywizm
- transformacja ----- rekonstrukcjonizm

D. Krytyka, zastosowania polskie

- 1) W polskich warunkach przesilenia i przejścia systemowego podmioty edukacyjnie zachowywały się eklektycznie z dominacją biernej i aktywnej kontynuacji (transmisji, esencjalizmu) ze słabymi elementami progresywizmu (modernizacji, reformizmu) i okresowo silnymi tendencjami restauracyjnymi (perenialistycznymi).
- 2) Nie zaistniała możliwość strategii rekonstrukcjonistycznej (transformacji), gdyż wymagałaby ona uzgodnienia i przyjęcia w demokratycznych procedurach dalekosiężnej wizji planowej zmiany makrosystemowej ze wskazaniem w niej wizji i roli systemu edukacji oraz warunków urzeczywistnienia tej wizji. Jeżeli nawet zaistniały takie dokumenty strategiczne, to następna ekipa polityczna wrzucała je do kosza. Oscylacja systemu uniemożliwiała dokończenie jakiegokolwiek projektu, a każdy pozytywny skutek zmian w wyniku decyzji z przeszłości następna ekipa przypisywała sobie.

- 3) Podstawową blokadą zmian głębokich było i jest „pośmiertne życie” (A. Schaff) „martwej struktury” (J. Staniszkis) we wszystkich składnikach systemu edukacji (strukturach, funkcjach, treściach, kadrze i jej świadomości).
- 4) Z perspektywy typologii Bramelda i przez pryzmat doświadczeń dwóch dekad po przełomie w 1989 roku nie można nie zauważyć wzoru zachowań, który zdaje się w Polsce dominować, a który jest mutacją i zbitką działań restauracyjnych i imitacyjnych. Jest to przystosowawcze naśladowanie doświadczeń bogatych, od dawna demokratycznych i kapitalistycznych państw zachodnich, z elementami przywracania rozwiązań przedwojennych. A zatem: „jak przed wojną” i „jak na Zachodzie”. Może być to pułapką, gdyż jest to myślenie nie tylko naiwnie idealistyczne, ale nie uwzględnia ono długiej, często swoistej drogi budowania obecnego stanu gospodarek i kultur każdego z tamtych krajów; jest to też powtórzenie błędu komunistów rosyjskich: doganiania i prześcigania zachodu na skróty w warunkach zapóźnienia, ciemnoty i biedy.

1. **Zmiany przystosowawcze (naśladowcze, konserwatywne i pozorne)**

- A. Akomodacja (np. zmiany struktur oświatowych, decentralizacja, szkolnictwo niepubliczne, quasi-rynek dyplomów).
- B. Adaptacje (np. „proces boloński”, egzaminy zewnętrzne, usprawiedliwione różnice, nowy język: „społeczeństwo wiedzy”, „partnerstwo publiczno-prywatne”, „europejska przestrzeń edukacyjna”).
- C. Asymilacje (np. uzupełnienia programów, spory o kanon, religia w szkole, języki, komputery, nauki o gospodarowaniu, prawne, o zarządzaniu, marketing publiczny).

II. **Poziomy trudności podejmowanych kwestii edukacyjnych**

- 1) Oczywiste (np. przedłużanie obowiązku szkolnego i okresu skolaryzacji).
- 2) Trudne (dylematy, np.: Wiedza czy umiejętności? „Bank informacji” czy mądrość? Dla rynku czy dla rozwoju? Zaangażowanie czy autonomia – jak formować zaangażowania w warunkach pluralizmu i prawa do autonomii osobistej?)?
- 3) Beznadziejne (aporematy, np.: Jak wyrównywać szanse edukacyjne dzieci ze wsi? Jak zrekonstruować oświatę z nauczycielami do tego nieprzygotowanymi, ale już dyplomowanymi? Jak zmienić kwalifikacje nowych nauczycieli w warunkach rozpadu systemu ich kształcenia i doskonalenia? Jak dokonać zmian systemu oświaty bez należnych nakładów finansowych? Jak pogodzić skokowy wzrost kształcenia wyższego z jego poziomem? Gdzie, jak kształcić elity dla kraju w warunkach jego otwarcia na atrakcyjniejsze rynki ich pracy)

III. Dylematy zmian w okresie 1989-2009. Oktagon końców

1) Rynek

Wyzwała nowe podażę i popyty, także „popyt” na biernych konsumentów, podatnych na reklamy. Powoduje niekontrolowany odpływ najlepiej wykształconych zagranicę, radykalnie segreguje, skutecznie odrzuca i stwarza wielkie obszary nędzy, toleruje fałszowany „towar” edukacyjny za prawdziwe pieniądze, stwarza okazje dla rabusiów na quasi-rynku edukacyjnym. Wymusza inicjatywy i przedsiębiorczość, konkurencję o przydatność, nowość jakość produktów. „Pośpiech i cynizm”. **„Koniec kultury czytania”?**

2) Demokracja

Wytwarza duże strefy wolności (słowo, kultura, wymiana), ale wywołuje procesy oscylacji systemu (centryfugalność – centrypetalność), krótkotrwałość działań, alienację władzy i jej korupcję na wielką skalę. Stwarza zapotrzebowanie na ludzi biernych i bezkrytycznych, polityków i media skazuje na populizm. **„Koniec historii”** – klęska lewicowości. Demokracja otwiera szanse aktywności wspólnotowej.

3) Pluralizm

Otwarcie na wielość i różnice, na tolerancję, ale zarazem **„koniec tożsamości”**, zgiełk „nowej wieży Babel”; nostalgia za przejrzystą przeszłością, tęsknota do prostych jednoznacznych wykładni normatywnych, głód tożsamości kulturowej i narodowej, ksenofobie.

4) Zachód

Otwarcie na ważkie, nowe wzory, nowe więzi. **„Koniec patriotyzmu narodowego”?** Nowa wielka emigracja, „uczenie się od obcych”, ale pozbawianie się samodzielności myślenia o zmianie w osobliwym kontekście narodowym.

5) Powrót

Wspomaga naszą samoświadomość biograficzno-historyczną, wzmacnia poczucie tożsamości, ale osłabia wolę zmian i odnowy. „Było kiedyś dobrze, wystarczy powrócić”. Triumfujący Kościół, katolicyzm ludowy, katechetyka. **„Koniec postępu”?**

6) Przełom komunikacyjny

Telefonia komórkowa i internet. Czy już znaleźliśmy się w ponadnarodowej hiperprzestrzeni? Dostępność, szybkość, kosztowność, monopole. **„Koniec geografii”?** Szansa czy śmietnik?

7) **Postmodernizm**

Ponowoczesność w kulturze, stylach życia, w nauce w sytuacji znacznego późnienia rozwojowego. Podczas gdy Zachód stawia sobie pytanie o możliwość przejścia do 2. stadium III. postkonwencjonalnej fazy rozwoju – społeczeństwa samostereownego etycznie, my borykamy się z kłopotami dojścia fazy do społeczeństwa konwencjonalnego, do państwa prawa. Różnice w centrum uwagi: kwestia kobieca, nowe odkrycie dzieciństwa. Ciągłość różnic, nieprzewidywalność biegu zdarzeń. Chaos i zgiełk. **„Koniec ciągłości”?**

8) **„Rewolucja podmiotów”**

Przejście od kolekty do indywidualizmu, od orientacji prospołecznej do egoizmu, od zaangażowania do autonomii jako wyłączenia obywatelskiego. **„Koniec wspólnoty”?**

9) **Poszukiwanie nowego paradygmatu**

Ożywienie pedagogiki alternatywnej i poszukiwana nowego paradygmatu. Radykalna krytyka pozytywizmu, wskazywanie na „nieobecne dyskursy” i wielość nurtów współczesnej pedagogiki. Wypełnienie mapy paradygmatów w ujęciu Paulstona; przejście od ortodoksji do heterodoksji i do próby heteronomiczności. „Biograficzne uczenie się” z całokształtu doświadczeń codzienności. **„Koniec nauki”?**

Tendencje te (1-8) nie wytwarzają w skali masowej zapotrzebowania na dobrze wykształconych Polaków, a spiętrzenie dylematów pozwala wątpić, czy nastąpiła u nas TRANSFORMACJA.

IV. Reformy oświaty jako funkcjonalny element tego „braku” czyli składnik „ontologii pozoru”

- Biurokratyczny i centralistyczny etatyzm po radykalnej zmianie zwróconej przeciwko ... centralistycznemu etatyzmowi. Strategia „kaskadowa” zamiast „gejzerowej”.

- Kontynuacja i destrukcja pod hasłami wielkich obietnic (likwidacja przedszkoli, rozerwanie jednolitej powszechnej szkoły ogólnokształcącej, wzmocnienie mechanizmów selekcji społecznych pod hasłami wyrównywania szans, liberalna szkoła powszechna z rygorystycznym egzaminem na jej końcu, dewaluacja matury, rzekomy „bon oświatowy”, brak systemu kształcenia zawodowego i kształcenia dorosłych, chaos w kształceniu nauczycieli, bezpłatne szkoły wyższe dla najbogatszych, skok skolaryzacji akademickiej kosztem poziomu życia rodzin)

- „Mętne wizje” i obietnice bez pokrycia w efektach działań pod hasłami wielkich reform wspierane są przez część profesjonalnych animatorów samoświadomości systemu edukacji (naukowców, polityków, popularyzatorów, dziennikarzy).

- Nadzieje w polityce Unii Europejskiej. „Portretowanie” dobrych praktyk.

Toruń maj 2009